

nın oğludur. Berlin'deki Fransız lisesini bitirdikten sonra Çin'le ticaret yapan babasının yanında çalışmaya başladı. 1881'de Londra'da firmalarının temsilciliğini yürüttü; ardından Amerika Birleşik Devletleri'ne giderek ticaretle ilgilenmesinin yanısıra tıp okudu ve tahsilini 1887'de tamamlayıp üç yıl sonra Berlin'e döndü. Fakat hekimliğini daima ikinci planda tuttu ve bir yandan Museum für Völkerkunde'de gönüllü olarak çalışırken bir yandan da Seminar für Orientalische Sprachen'e devam etti. Almanlar'ın 1901'de Zencirli höyüğünde (Gaziantep) yaptıkları kazılara katıldı. Burada bulunduğu dört ay içinde Türkçe'sini ilerletti ve derlemeler yaptı. İskenderun, Beyrut ve Şam'a geçerek koleksiyonunu genişletti. Bu seyahatin sonucunda hazırladığı *Kurdische Texte* başlıklı kitabı dolayısıyla kendisine Kiel Üniversitesi'nden felsefe doktoru unvanı verildi. Daha sonra Almanlar'ın Orta Asya'ya düzenledikleri araştırma gezilerine ve arkeoloji kazılarına katıldı. Dört dönem halinde Turfan vahasında yoğunlaştırılan bu araştırma gezilerinden (1902-1914) ikincisini (Eylül 1904 – Aralık 1905) ve dördüncüsünü (Ocak 1913 – Şubat 1914) yönetti. Son seyahatinden döndükten sonra Museum für Völkerkunde'nin Asya bölümü yöneticiliğine getirildi. I. Dünya Savaşı'nın olumsuz şartları altında araştırma gezilerinde elde edilen buluntuların bu müzede sergilenmesi için çalıştı. 1925'te de müzenin müdürü oldu. 21 Nisan 1930'da Berlin'de öldü.

Turfan araştırmalarının son üç dönemine katılan Albert von Le Coq elde edilen binlerce değerli yazma ile çeşitli duvar resimleri, pişmiş toprak, tahta ve bronzdan yapılmış heykeller, tekstil ürünlerinden oluşan arkeolojik buluntuyu Almanya'ya götürmüştür. Eski bir Mani kütüphanesinin kalıntıları arasında bulunduğu yazmalar bu dinle ilgili ilk elden ve en geniş bilgileri ihtiva eder. Uyguroloji'nin kurucuları arasında sayılan Albert von Le Coq bunlardan bir kısmını kendisi neşretmiş, pek çoğu daha sonraki araştırmacılar tarafından tasnif edilerek kısmen yayımlanmıştır.

Eserleri. 1. *Kurdische Texte* (Berlin 1903). 2. *Sprichwörter und Lieder aus der Gegend von Turfan. Mit einer dort aufgenommenen Wörterliste* (Leipzig 1910, Baessler-Archiv dergisinin eki olarak verilmiştir). 3. *Chuastuanift, ein Sündenbekenntnis der manichäischen Audiores* (Berlin 1911). Aynı eserin Stein

tarafından bulunan bir yazmasını Albert von Le Coq İngilizce'ye tercüme etmiş ("Dr. Stein's Turkish Khuastuanift from Tun-huang", *JRAS*, [April 1911], s. 277-314), S. Himran bunu Türkçe'ye çevirmiştir (*Huastuanift*, Ankara 1941). 4. *Die Abdâl* (Leipzig 1912). 5. *Chotscho. Faksimile-Wiedergaben der wichtigeren Funde der ersten Königlich Preussischen Expedition 1904-1906 nach Turfan in Ost-Turkestan* (Berlin 1913; Graz 1979). Doğu Türkistan'daki Turfan bölgesinde kendi yönetiminde yapılan çalışmalarının seyri ve Budist mağara manastırları ile mâbedlerde elde edilen buluntular belgelenmektedir. Buluntuların büyük bir kısmı II. Dünya Savaşı'nda sergilendiği müzede bombalar altında kaldığı için bunların resimlerini ihtiva eden kitabın önemi artmaktadır. 6. *Bemerkungen über türkische Falknerie* (Leipzig 1913). 7. *Volkskundliches aus Ostturkestan* (Berlin 1916). 8. *Osttürkische Gedichte und Erzählungen* (Budapest 1919; KSz., XVIII [1918-1919]). 9. *Osttürkische Namenliste mit Erklärungsversuch* (Stockholm 1922). 10. *Die Buddhistische Spätantike in Mittelasien* (I-VII, Berlin 1922-1933; Graz 1973-1975). Turfan gezilerinde elde edilen buluntuların yayımlandığı hacimli bir eserdir. 11. *Bilderatlas zur Kunst und Kulturgeschichte Mittel-Asiens* (Berlin 1925; Graz 1977). 12. *Auf Hellas Spuren in Ostturkestan: Berichte und Abenteuer der II. Und III. Deutschen Turfan-Expedition* (Leipzig 1926; Graz 1974). Eser *Buried Treasures of Chinese Turkestan: An Account of the Activities and Adventures of the Second and Third German Turfan Expeditions* (London 1928; Oxford 1985) başlığıyla İngilizce'ye tercüme edilmiştir. 13. *Von Land und Leuten in Ostturkestan: Berichte und Abenteuer der 4. deutschen Turfan-Expedition* (Leipzig 1928, 1982).

Le Coq'un makalelerinden bazıları da şunlardır: "Ein manichäisch-ugurisches Fragment aus Idikut-Schahri", (*SBPAW*, [1908], s. 398-414); "Köktürkisches aus Turfan", (*SBPAW*, [1909], s. 1047-1061); "Ein christliches und ein manichäisches Manuskriptfragment in türkischer Sprache aus Turfan (Chinesisch-Turkestan)", (*SBPAW*, [1909], s. 1202-1218); "Türkische Manichäica aus Chotscho", I-III, (*Abhandlungen der Königlich-Preussischen Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-Historische Klasse* [1911, 1919/3, 1922/2]);

"Ein manichäisches Buchfragment aus Chotscho", (*Festschrift für V. Thomsen, Leipzig 1912*, s. 145-154); "Handschriftliche uigurische Urkunden aus Turfan", (*Tûrân* [1918], s. 449-460); "Kurze Einführung in die uigurische Schriftkunde", (*SOS*, XXII [1919], s. 93-109); "Das Lî-Kitâbi" (*KCS.A*, I/1 [1925], s. 439-488).

BİBLİYOGRAFYA :

Albert von Le Coq, *Auf Hellas Spuren in Ostturkestan: Berichte und Abenteuer der II. Und III. Deutschen Turfan-Expedition*, Leipzig 1926, s. 8-9; a.mlf., *Von Land und Leuten in Ostturkestan: Berichte und Abenteuer der 4. deutschen Turfan-Expedition*, Leipzig 1928, s. 1-11; W. B. Lockwood, *A Panorama of Indo-European Languages*, London 1972, s. 243-244; Hasan Eren, *Türklük Bilimi Sözlüğü I: Yabancı Türkologlar*, Ankara 1998, s. 204-206; a.mlf., "Le Coq, Albert von", *TA*, XXII, 499-500; E. Waldschmidt, "Albert von Le Coq", *Ostasiatische Zeitschrift*, XVI/6, Berlin 1930, s. 145-149; E. D. Ross, "Albert von Le Coq (1860-1930)", *JRAS* (1930), s. 964-967; C. Höhling, "Der weite Weg in die Oase von Turfan", *Der Tagesspiegel*, Berlin 18.09.2002.

HİRAL GÖRGÜN

LE STRANGE, Guy (1854-1933)

İngiliz şarkiyatçısı.

Henry L'Estrange Styleman adlı bir babanın oğlu olarak Hunstanton'da doğdu; 1875 yılında mahkeme kararıyla Styleman soyadını bıraktı. Hayatının büyük bir kısmını İngiltere dışında geçiren Guy le Strange, Paris'te bulunduğu bir sırada Julius Mohl'un etkisinde kalarak İran'a ve Fars edebiyatına ilgi duymaya başladı. Bu arada Stanislas Guyard'ın Arapça derslerine devam edip bu dili dilbilimci düzeyinde öğrenmeyi başardı. 1877-1880 yıllarını dilini ve kültürünü daha iyi öğrenmek amacıyla İran'da geçirdi. Daha sonra Cambridge'e yerleşti ve eserlerinin çoğunu burada yazdı. Küçük yaştan beri görme bozukluğu bulunan Guy le Strange, 1912 yılından itibaren görme yeteneğini kaybetme noktasına geldiye de çalışmalarına devam etti. 23 Aralık 1933 tarihinde Floransa'da (İtalya) öldü.

Eserleri. *Feth 'Ali Akhoun Zade (Mirza): The Vazir of Lankuran* (London 1882); *A Concise Dictionary, English-Persian* (E. H. Palmer ile birlikte, London 1883); *Account of a Short Journey East of the Jordan* (London 1885); *Across the Jordan, Being an Exploration and Survey of Part of Hauran and Jaulan*

(Gottlieb Schumacher ve Laurence Oliphant ile birlikt, London 1886); *Abila of the Decapolis* (Gottlieb Schumacher ile birlikt, London 1889); *Northern 'Ajlûn, "Within the Decapolis"* (London 1890); *Palestine Under the Moslems: A Description of Syria and the Holy Land from A.D. 650 to 1500* (İbn Hurdâzbih, Belâzûrî, Ya'kûbî, İbnü'l-Fakih, Ali b. Hüseyin el-Mes'ûdî, Muhammed b. Ahmed el-Makdisî, Nâsır-ı Hüsrev, Şerîf el-İdrîsî, Yâkût el-Hamevî ve Ebû'l-Yümn el-Uleymî gibi Arap tarihçi ve coğrafyacılarının eserlerinden seçtiği bazı bölümlerin tercümesidir, I-II, London 1890; Frankfurt 1993); *Diary of a Journey Through Syria and Palestine* (Nâsır-ı Hüsrev'in *Sefernâme*'sinin Suriye ve Filistin'le ilgili bölümlerinin çevirisidir, London 1893); *Baghdad During the Abbasid Caliphate, from Contemporary Arabic and Persian Sources* (Oxford 1900; London 1924; Frankfurt 1993); *The Lands of the Eastern Caliphate: Mesopotamia, Persia and Central Asia, from the Moslem Conquest to the Time of Timur* (Cambridge 1905; Frankfurt 1993; Beşir Fransis ve Korkis Avvâd tarafından *Büldânü'l-hilâfeti's-şarkıyye* adıyla Arapça'ya çevrilmiştir, Beyrut 1985); *Description of the Province of Fars in Persia at the Beginning of the Fourteenth Century A. D.* (İbnü'l-Belhî'nin *Farsnâme*'sinin British Museum'da bulunan muhtasar bir yazmasının tercümesidir, London 1912); *The Geographical Part of the Nuzhat al-Qulûb* (Hamdullah el-Müstevfî'nin *Nüzhetü'l-kulûb* adlı eserinin coğrafya bölümünün neşri ve çevirisidir, Leiden-London 1915-1919; Frankfurt 1993); *Ibnu'l-Balkhî: The Fârsnâme* (R. A. Nicholson ile birlikt, London 1921, 1962; Frankfurt 1993); *Don Juan of Persia: A Shi'ah Catholic, 1560-1604* (1604'te basılan *Relaciones de Don Juan de Persia* adlı eserin neşri ve tercümesidir, London 1926); *Embassy to Tamerlane, 1403-1406* (Timur'a elçi olarak gönderilen Ruy González de Clavijo'nun [ö. 1412] anılarının İspanyolca'dan çevirisidir, London 1928; Frankfurt 1994). Müellifin bunların dışında özellikle İslâm coğrafyacıları ve eserlerine dair yayımlanmış birçok makalesi bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Necîb el-Akikî, *el-Müsteşrikûn*, Kahire 1980, II, 75-76; R. A. Nicholson, "Guy le Strange", *JRAS*, sy. 2 (1934), s. 430-432.

ALİ MURAT YEL

LE TOURNEAU, Roger

(1907-1971)

Kuzey Afrika uzmanı
Fransız şarkiyatçısı.

2 Eylül 1907 tarihinde Paris'te doğdu. Massillon Katolik Okulu'nu, Charlemagne Lisesi'ni ve Yüksek Öğretmen Okulu'nu (Ecole Normale Supérieure) bitirdi. 1929'da Fas'a düzenlenen okul gezisi sırasında tanıştığı burada görevli bir generalin kızıyla, kız kardeşi de Mağrib uzmanı şarkiyatçı André Adam ile evlenince Kuzey Afrika'ya ilgisi arttı. 1930'da mezun olduktan sonra Fas'taki Mevlây İdrîs Koleji'ne Latince ve Fransızca öğretmeni tayin edildi. Bir müddet Fas'taki askerî birliklerin eğitiminde de görev aldı. 1935-1941 yılları arasında kolejde müdürlük yaptı. Bu tarihî şehirdeki müslüman Arap medeniyetinden etkilendi ve Arapça öğrendi. Fas'taki el sanatları konusunda 1933-1939 yıllarında B. Guyot ve L. Paye ile ortak makaleler yazıp yayımladı. Şam'daki Fransız Enstitüsü müdürü Robert Montagne ve l'Institut des Hautes Etudes Marocaines müdürü Evariste Lévi-Provençal ile tanışması şarkiyatçılığa olan ilgisini arttırdı.

II. Dünya Savaşı'na sakatlığı yüzünden katılamayan Le Tourneau 1941'de Tunus Kamu Eğitimi ve Güzel Sanatlar müdürlüğüne getirildi. Almanlar Kasım 1942'de Tunus'a girince kendisini ve arkadaşlarını tutuklayarak Berlin'e götürdüler. Bir müddet kampta tutulduktan sonra Fransız hükümetine teslim edildi. Paris civarında göz hapsindeyken dostlarının yardımıyla tekrar başladığı öğretmenliği bırakarak Mayıs 1944'te İspanya üzerinden Fas'a kaçmaya çalışırken yakalanarak hapse atıldı. Birkaç ay sonra serbest bırakılınca Fas'a geçtiyse de devlet görevinden men edildi.

Paris'teki Müslüman İdaresi Yüksek Tedkikleri Merkezi müdürü olan Robert Montagne, Le Tourneau'yu yardımcılığına getirdi (1945-1947). Devlet memurluğuna izin verilince 1947-1957 yılları arasında Cezayir Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde ve Yüksek İslâm Araştırmaları Enstitüsü'nde İslâm tarihi dersleri okuttu. Burada Arapça'dan tercümeleler yaptı; Mevlây İdrîs Koleji'nde görevliyken başladığı, sömürgecilik öncesi Fas şehri konu alan doktora tezini tamamlayarak 1949'da Sorbonne Üniversitesi'nde savundu. İkinci tez olarak da notlar ekleyip tercü-

me ettiği İbnü'l-Kalânîsî'nin *Târîhu Dimaşk*'ının 1075-1154 yılları arasındaki olaylarla ilgili bölümünü takdim etti. 1951 yılında UNESCO tarafından Libya'ya görevli olarak gönderildi.

Tez savunmasının ardından üniversitede kürsü sahibi olan Le Tourneau, ayrıca Cezayir Tarih Cemiyeti'nin (Société Historique Algérienne) faaliyetlerine katılarak genel sekreterliğini yürüttü. 1954 yılından itibaren Cezayir'in bağımsızlık mücadelesinin Fransa ile savaşa dönüşmesi üzerine burada daha fazla kalamadı. 1956'da Légion d'Honneur madalyasıyla taltif edilen Le Tourneau, Cezayir'i Fransa'nın bir parçası gibi gören meslektaşlarından ayrılarak Fransa'ya döndü ve Aix-en-Provence Üniversitesi'nde İslâm medeniyeti profesörlüğüne tayin edildi. Eski öğrencilerinin millî hareketlerde önemli rol oynadıkları süre zarfında ülkesiyle Mağrib ülkeleri arasında ara buluculuk yaptı. Bu üniversitede okuyan Mağribli öğrencilerle yakından ilgilendi. Fransız araştırmacılarını da Mağrib tarihi ve İslâm medeniyeti üzerinde çalışmaya teşvik etti. Kurduğu İslâm Araştırmaları Bölümü'nde aralarında Robert Mantran, André Adam, Lucien Golvin ve André Miquel'in de bulunduğu birçok uzmanı topladı. Kuzey Afrika konusunda kitap ve doküman bakımından dünyanın en zengin kütüphanelerinden birini burada oluşturdu. 1954 yılından itibaren ders ve konferans vermek üzere Amerika Birleşik Devletleri'nin Princeton Üniversitesi'ne gitmeye başlayan Le Tourneau, Kuzey Amerika Ortadoğu Araştırmaları Derneği'nin (MESA) kurucu üyeleri arasında ve *International Journal of Middle East Studies* dergisinin yayın kurulunda yer alarak Amerika Birleşik Devletleri'nde Ortadoğu araştırmalarının gelişmesine katkı sağladı.

Roger
Le Tourneau